

ZNAČENJE ISUSOVIH USKRSNIH UKAZANJA

Dr. Celestin TOMIĆ

Isus je navijestio svoje uskrsnuće: Sin čovječji »mora umrijeti i treći će dan uskrsnuti« (Mk 8, 31; 9, 31; 10, 34 i par). Pokazao se i objavio kao onaj koji ima moć nad životom i smrću napose uskrsenjem Jairove kćeri (Mk 5, 21—42), udovičina sina iz Naima (Lk 7, 11—17), svoga prijatelja Lazara (Iv 11). To je navijestio i kod »čišćenja hrama« riječima: »Razvalite ovaj hram, i ja ću ga u tri dana podići.« I Ivan nadovezuje »govorio je o hramu svoga tijela« (Iv 2, 21).

Ali svi ovi navještaji u noći patnje i smrti Isusove ostali su beznačajni i zakopani s Isusom u grobu. Za vjeru u uskrsnuće Isusa Krista nije dostajala samo vijest o praznom grobu. Bilo je potrebno uskrsno iskustvo, osobni dodir s Isusom uskrsnim. Iz tog uskrslog iskustva u apostolima se stvorila pashalna vjera koja je postala i temelj njihova života i sadržaj njihova propovijedanja, temeljni sadržaj kršćanske vjere i temelj kršćanstva (Dj. 2, 22—35).

Kakve su naravi bila ta Isusova ukazanja? Kakvo značenje ima to uskrsno iskustvo za apostole? Sigurno je da Kristova uskrsna ukazanja ostaju »s onu stranu općeg povijesnog iskustva«, nalaze se izvan naših kategorija prostora i vremena. Dok nam evanđelisti opisuju vraćanje u život mrtve kćeri Jairove, mladića iz Naima, prijatelja Lazara, dotle Isusovo uskrsnuće, sam čin, nijedan evanđelist ne opisuje. Govore o potresu, zasljepljujućoj svjetlosti, pojavi »anđela Gospodnjeg« starozavjetnim slikama. Dakle, kao nešto neizrecivo. Naprotiv sama ukazanja, dodire s Isusom, opisuju kao susrete s osobom s kojom su živjeli, prepoznaju ga po činima što ih je vršio za svoga zemaljskog života (Lk 24, 30s; Iv 21, 6. 12). Nije utvara. Oni ga vide, dodiruju, s njime jeđu (Lk 24, 29s. 36—40; Iv 20, 19—29; 21, 9—13; Dj 10, 41). Vide ga u njegovom vlastitom »tijelu« (Mt 28, 9; Iv 20, 20. 27). To je ona ista njima dobro poznata osoba: Isus iz Nazareta. Isus se ukazuje »mnogo dana« (Dj 13, 31), kroz »četrdeset dana« (Dj 1, 3), dok nije uzašao na nebo (Dj 1, 6—11).

Iako ne možemo izraziti ono što je neizrecivo, možemo jasno otkriti smisao Isusovih ukazanja. Ivan to jasno kaže na kraju prvog zaključka svoga evanđelja: »Isus je pred svojim učenicima učinio i mnoga druga znamenja, koja nisu zapisana u ovoj knjizi. A ova su za-

pisana da vjerujete: Isus je Krist, Sin Božji, i da vjerujući imate život u Imenu njegovu.» (Iv 20, 30s). Dakle, Isusova uskrsna ukazanja, Kristofanije, jesu *znamenja, znakovi*. Što su to znamenja kod Ivana?

Znamenja (semeia)

Značajno je da Ivan za Isusova čudesa stalno upotrebljava riječ *semeion* što znači u hrv. jeziku *znak, znamenje*. Sinoptici naprotiv redovito upotrebljavaju riječ čudo (*teras, terata*). *Semeion* (pl. *semeia*) znakovi, jesu događaji koji najavljuju sudnji dan i dan paruzije — dolazak Krista u slavi (Mk 13, 4; Mk 24,3. 24. 30; Lk 21, 7. 11. 25; 2 Sol 2, 9); kao i ono što traže nevjerni Židovi od Isusa, »znak s neba« (Mk 8, 11s; Mt 12, 38s; 16, 1—4; Lk 23, 8; 1 Kor 1, 22). Ivan naprotiv govori o Isusovim »znamenjima« (*semeia*). Samo jednom povezuje s *terata*-čudesa odbijajući zahtjev Židova, koji su tražili čudo radi »čuda«, čudesnog (Iv 4, 48). U Djelima apostolskim osjeća se utjecaj Ivanov. Pisac upotrebljava oba izraza, čudesa i znamenja (*terata kai semeia* i obratno), za Isusova čudesna djela (Dj 2, 22; 10, 38), za čudesa koja ostvaruju apostoli (Dj 2, 43; 4, 30; 5, 12; 14, 3; 15, 12), za navještaj suda (Dj 2, 19).

Vlastita je Ivanu za Isusova čudesa riječ »znamenje« — *semeion*. Nalazimo je kod Ivana 17 puta. Sigurno ima Ivan svoje razloge dok se služi ovom riječju. Koji su? Da skrene pažnju s onog čudesnog, senzacionalnog, spektakularnog što se može u riječi »čudo« (*teras*) tražiti i da upozori na ono bitno, religiozno, na poruku čuda, na ono što ono označuje. Tako se približuje i starozavjetnom poimanju čuda (*'ôt*), to jest znamenje koje je Jahve ostvario posebno kod izlaska nad zemljom egipatskom i na putovanju kroz pustinju.

Isusova čudesa su zaista znamenja koja žele svratiti pažnju na jednu drugu stvarnost koje su ta djela samo znakovi.

Postavlja se pitanje u zadnje vrijeme da li su i ukazanja uskrslog Krista »znamenja«?² Da li se ono što Ivan govori u navedenom mjestu (Iv 20, 30—31) odnosi na Isusova čudesa u njegovu djelovanju u vremenu prije uskrsnuća, ili na uskrsna ukazanja ili na jedno i drugo.

Poznati njemački biličar R. Schnackenburg smatra da se ta riječ odnosi samo na čudesa koja je Isus za zemaljskog života učinio. Čudesa su uvijek objava ljudima, svijetu, dok su uskrsna ukazanja dana samo učenicima. Kod čudesa postoji uvijek neka materijalnost, dok kod ukazanja to nedostaje³. Suprotno mišljenje zastupa E. C. Hoskyns. On smatra da se ovaj svršetak odnosi samo na glavu 20, prema tome na Kristova uskrsna ukazanja. To pokušava dokazati malo nategnutim razlozima. Sinoptici završavaju svoje izvještaje poslanjem apostola.

¹ Ivan evanđelista još jednom rječju izriče Isusovo djelovanje koje kulminira u Muci i u proslavi a to je: djelo — *ergon* (Iv 4, 34; 17, 4; djela — *erga* 5, 30. 36; 7, 3. 4; 10, 25. 32). Riječ ima šire značenje od *semeion* — znamenje. Isus je sam »djelo Oca« (usp. 14, 10s). — Usporedi na našem jeziku: A. REBIĆ, *Isusovo uskrsnuće*, KS, Zagreb 1972, 15—42; 166—174; 192—208; A. ŠKRINJAR, *Teologija Sv. Ivana*, Zagreb 1975, 137; 343—350.

² Glagol *semeio* iz kojeg je došla riječ *semeion* ima značenje: pokazujem, tumačim, objavljujem, upoznajem, shvaćam . . .

³ R. SCHNACKENBURG, *Das Johannees Evangelium*, I, Freiburg 1965, 345—350. To mišljenje zastupa i R. BULTMANN. Pobja ovo mišljenje: B. LINDARS - B. RIGAUX, *Témoignage de l'Évangile de Jean*, Paris—Bruges 1974, 37—40.

Tako Mt 28, 18—20; Mk 15, 15—20; Luka poslanje donosi u »drugoj knjizi«, u Djelima. Kod Ivana imamo poslanje apostola u 21 glavi kojom evanđelje Ivanovo istom postaje potpuno. Dakle reci 20, 30—31 su završetak glave 20. Znamenja o kojima govori odnose se samo na Kristova uskrsna ukazanja⁴.

Većina egzegeta s pravom smatra da se »znamenja« odnose na čudesa u Isusovu javnom životu i na ukazanja Proslavljenog Krista. I tada se postavlja pitanje koja je onda svrha Isusovih čudesa?

Čudesa kao znamenja objave slave Božje rađaju vjeru

To nam jasno objavljuje »prvo znamenje« u Kani. Isus »objavi svoju slavu i povjerovalaše u njega njegovi učenici« (Iv 2, 11). Bilo je to »prvo znamenje« (*archê tôn semeiôn*) što bi se moglo prevesti i počelo, princip, uzor za tumačenje ostalih čudesa⁵. Svrha čudesa je objava »slave«. To su Isusovi »kredencijali«, legitimacija njegova kojom se predstavlja da je on zaista Božji Poslanik, Sin Božji, »Jedinorođena od Oca, pun milosti i istine«, pravi istiniti Bog (Iv 1, 1. 14). Slično i u Starom zavjetu, posebno kod Izlaska, »čudesa« koja ostvaruje Jahve »znamenja« su (*ôti*) Božje slave, objava njegove transcencije nad egipatskim bogovima i nad silama prirode (Izl 4, 17. 30; 10, 2; Br 14, 22).

Znamenja nužno dovode do vjere. Ona su očitovanja Isusova otajstva, otajstva njegove osobe što rađaju vjeru u njega. Židovi su se zaustavili samo na »čudu«, na prolazan utisak, onaj osjetni, senzacionalni. Nisu otkrili u čudu drugu stvarnost koju ona objavljuju. Zato ih Isus kori nakon umnažanja kruha: »Tražite me, ali ne zato što vidjeste znamenja, nego zato što jedoste od onih kruhova i nasitiste se. Radite, ali ne za hranu propadljivu, nego za hranu koja ostaje za život vječni: nju će vam dati Sin čovječji, jer njega Otac — Bog — opećati« (Iv 6, 26s). Apostoli shvaćaju znamenje, čudo i vjeruju.

Tako čudesa objavljuju »slavu« (božanstvo) Isusovu, providnim čine Isusovu božansku moć i dovode do vjere u njegovu osobu. Objava »slave« i vjera se rađaju gotovo istovremeno. Zato Isus i kaže Marti: »Budeš li vjerovala, vidjet ćeš slavu Božju« (Iv 1, 40).

Tako i čudesa Izlaska i prijelaza, dok objavljuju »slavu« Jahvinu, i traže i rađaju vjeru (Izl 4, 1. 8. 9. 30; Br 14, 11).

Zato su i pashalna ukazanja »znamenja«. *Očitovanja su Isusove »slave«*. Za svog zemaljskog života Isus je prolazno kroz znakove očitovao svoju »slavu«, sada se objavljuje kao Gospodin »slave« (1 Kor 2, 8), Sin Božji (Rm 1, 4), Gospodin i Mesija (Dj 2, 36), vođa i Spasitelj (Dj 5, 31), Sudac i Gospodar živih i mrtvih (Dj 10, 42), životvorni duh (1 Kor 15, 45), davatelj Duha (Iv 20, 22; Dj 2, 38). Apostoli su mogli sada upoznati zaista da je Isus koji se pojavio kao sluga Jahvin, Sin čovječji, zaista Gospodin *Kyrios*, Jahve! doista pravi Bog.

I ova puna objava *rađa u apostolima pashalnu, neslomljivu vjeru.*

⁴ E. C. HOSKYNs, *The Fourth Gospel*, London 1947, 549—550.

⁵ Vidi A. FEUILLET, *Les christophanie pascales du quatrième ev. sont-elles des signes?* u: *Nouvelle revue théologique* 7 (1975) 577—592. Za ovaj moj članak mnoge misli i nadahnuća uzeta su iz ovog članka.

Isus sam povezuje svoja čudesa uz vjeru. »Ako ne vidite znamenja i čudesa, ne vjerujete!« reći će za svog zemaljskog života (4, 48). U tu struju nevjere stavlja se i Toma nakon prvih vijesti o Kristovim ukazanjima: »Ako ne vidim na njegovim rukama biljeg čavala i ne stavim svoj prst u mjesto čavala, ako ne stavim svoju ruku u njegova rebra, neću vjerovati« (Iv 20, 25). Treba prijeći preko »čudesnog« i senzacionalnog i zagledati u istinitu stvarnost na koju »čudo« ukazuje. Kraljevski službenik je to učinio i »povjerovao« (Iv 4, 53), to će učiniti i Toma (20, 28).

Znamenja su ostvorena da probude vjeru. Ivan završava Isusovo javno djelovanje gorkom činjenicom: Iako je Isus pred njima učinio tolika znamenja, oni ne povjerovališe u njega« (Iv 12, 37). I završetak u 20, 31: »Ova znamenja su zapisana da vjerujete: Isus je Krist, Sin Božji, i da vjerujući imate život u Imenu njegovu«.

Čudesa Isusova koja ostvaruje za zemaljskog života kao i ukazanja Uskrsloga dovode do vjere. Toma vjeruje i ispovijeda svoju vjeru: »Gospodin moj i Bog moj!« (20, 28). Uskrsno iskustvo je temelj uskrsne vjere (1 Iv 1, 1—3). Ova uvode u vjeru kao i čudesa Isusova u javnom životu. Isusova čudesa u javnom životu su odstupanja od redovnih tijekova prirodnih zbivanja. Tako i ova Isusova ukazanja. Tijelo Kristovo u uskrsnuću postalo je duhovno, neraspadljivo, besmrtno, imamo posvemašnji preobražaj tijela (1 Kor 15, 35—53). Kod uskrsnih ukazanja imamo odstupanje od tog stanja proslavljenog tijela, neku »materijalnost«. Isusa vide, dodiruju ga, jedu s njime, razgovaraju kao za vrijeme zemaljskog života, iako je to sada nešto posve drugo. Zato se upravo ta »materijalnost« može nazvati »znamenje« preko kojeg Isus otkriva drugu stvarnost, »slavu svoju«, koja vodi konačnoj, dubokoj i neuništivoj vjeri⁶. Ivan dok i ukazanja vazmena naziva »znamenja« kao da želi ispraviti mišljenje onih koji kod ovih ukazanja traže ono senzacionalno, spektakularno a ne »znamenje«, objavu Krista kao Gospodina-Jahvu i povezano s time vjeru u njega.

Čudesa znak rađanja novog svijeta

Čudesa Isusova nisu samo objava »slave« koja rađa vjeru već su proročki navještaj nastupa mesijanskog vremena, novog svijeta. Čudesa nisu toliko odstupanje od prirodnih tijekova ovoga svijeta već su više nagovještaj mesijanskog kraljevstva u njegovu dvostrukom vidu: *eklezijskom* i *paruzijskom*, u vremenu Crkve i u konačnom ostvarenju Božjeg kraljevstva kod slavnog dolaska Kristova. To je upravo onaj »čas« u svoj svojoj bremenitosti njegova značenja.

Isus Mariji kaže na njenu molbu da taj »čas« objavi: »Još nije došao moj čas!« (Iv 2, 4). Isus ipak na molbu Majke svoje objavljuje taj »čas«.

Što je zapravo *Isusov »čas«*? Kod Ivana nalazimo ovaj izraz tako često (26 puta *hora-čas* i još u istom značenju *kairos* 7, 6. 8). Isusov čas je čas Muke (Iv 7, 30; 8, 20) kada će neprijatelj staviti na nj ruke (Iv 11, 9—10; usp. Mk 14, 41. 48s; Lk 13, 31—33; 22, 52s). Ali to je samo

⁶ A. FEUILLET, nav. čl., 582.

početak Isusova »časa«. To je, istina, veliki čas povijesti, punina vremena, u koje se ostvaruje Božje djelo spasenja, u kojem Krist pobjeđuje i započinje Božje kraljevstvo. Ali Isusov »čas« zahvaća i daljnje faze ostvarenja Božjega kraljevstva, označuje skup događaja koji stvaraju punu proslavu Krista, prijelaz Isusa k Ocu, ili povratak k Ocu kamo ide da nam pripravi mjesto. Zahvaća Kristovu proslavu u širem smislu: uskrsnuće i uzašašće (12, 23—28; 17, 1), povratak k Ocu (13, 1; 14, 2 itd.), poslanje Duha (u oproštajnom govoru Iv 14—17) i rađanje Crkve (usp. 7, 37—39 i 19, 25—37). To je čas kulta »u Duhu i Istini«, čas koji »dolazi i sada je!« (Iv 4, 21—24). Isusovim dolaskom već je započeo.

To je i čas dolaska Kristova u slavi, Kristove paruzije. Kod sinoptika je to »čas«, čas suda i paruzije (Mk 14, 41; Mt 26, 45; Lk 22, 53; kairos Mt 26, 18). Muka Isusova već je neka proročka anticipacija toga suda. Isus u ime grešnog čovječanstva podnosi muku. To je »čas« getsemanski⁷. Anticipacija toga suda je i rušenje Jeruzalema i Hrama god. 70. Marko navodi Isusovu riječ: »Zaista kažem vam, neki od ovdje nazočnih neće okusiti smrti dok ne vide da je kraljevstvo Božje došlo u sili« (Mk 9, 1).

Kod Ivana paruzija i s njom u vezi uskrsnuće mrtvih i konačni sud jest izvan njegova vidika, ali je i kod njega to prisutno. Isus kaže: »Zaista, zaista, kažem vam: dolazi čas — sada je! — kada će mrtvi čuti glas Sina Božjega, i koji čuju, živjet će. Doista, kao što Otac ima život u sebi, tako je i Sinu dao da ima život u sebi; i vlast mu dade da sudi, jer je Sin čovječiji. Ne čudite se tome, jer dolazi čas kad će svi koji su u grobovima, čuti njegov glas. I izići će: koji su dobro činili — na uskrsnuće života, a koji su radili zlo — na uskrsnuće osude« (Iv 5, 25—29). Isus je i kod Ivana kao Uskrisitelj i Sudac na svršetku svijeta.

U svakom Isusovu čudu možemo otkriti ova *два eshatološka navještaja: objavu novog svijeta i konačnu objavu na koncu vremena Crkve*. Kako se to otkriva u pashalnim Kristovim objavama?

Uskrsli Isus otkriva se kao »prvorođenac (prvina) između mrtvih« (Dj 26, 23). Ušao je u taj novi svijet, u taj otkupljeni svemir. »Sve na nebesima i na zemlji« u Kristu je sada »uglavljeno« (Ef 1, 10). I pashalna ukazanja, posebno kod Ivana to objavljuju, ona su zaista »*znamenja novog svijeta, otkupljenog svemira*«.

Ovdje uzimamo Iv 21 kao sastavni dio Ivanova evanđelja bez obzira na njenog autora. Nemamo nijedan rukopis koji ne bi imao ovu glavu. Ona se i dubinski i misleno povezuje uz evanđelje.

Kod sinoptika događaji i čudesa najavljuju i objavljuju značajke Božje Crkve koju će Krist utemeljiti. Krist, utjelovljena Božja Riječ, živi je sakrament Božji. Kada je Krist »priješao« iz svijeta k Ocu, pojavljuje se Crkva sa svojim sakramentima i sama veliki sakrament spasenja. Ono što sinoptici najavljuju za vrijeme Crkve tog su ukazanja kod Ivana stvarnost i znamenje.

Nakon čudesnog ribolova Isus Petru i drugovima reče: »Odsada ćeš ljude hvatiti!« Čudesni ribolov postaje znamenje njihova poslanja

⁷ Isti, nav. čl., 588.

(Lk 5, 4—11; usp. Mk 1, 16—18; Mt 4, 18—20). Ovom čudesnom ribolovu odgovara čudesni ribolov nakon uskrsnuća (Iv 21, 1—19) koji postaje »znamenje« poslanja apostola: pod vodstvom uskrsnog Krista apostoli će vršiti svoje poslanje.

Nakon Petrove ispovijesti Isus mu obećaje prvenstvo u njegovoj Crkvi (Mt 16, 18—20). Uskrsli Krist podjeljuje Petru prvenstvo riječima: »Pasi ovce moje!« (Iv 21, 15—17). I ovo ukazanje je »znamenje« kako se mora to prvenstvo obavljati: u služenju, u ljubavi.

Isus daje Petru i apostolima vlast grijeha opraštati i zadržati (Mt 16, 19; 18, 19). Uskrsli im tu vlast predaje: »Primite Duha Svetoga. Kojima otpustite grijeh, otpuštaju im se; kojima zadržite, zadržani su im« (Iv 20, 23). Isus daje tu vlast apostolima, jer samo su oni poslani kao što je i on poslan od Oca (20, 21).

U oproštajnom govoru poslije posljednje večere (Iv 13—17) Isus najavljuje razne značajke svoje Crkve koje on ostvaruje u pashalnim ukazanjima. Isus im obećaje: »Neću vas ostaviti siročad; doći ću k vama« (14, 18), obećaje dolazak Branitelja — Duha Svetoga koji će ih poučavati o svemu i dozivati im u pamet sve što im je rekao (16, 26); on će im dati mir koji svijet ne može dati (14, 27); i njihova radost bit će potpuna (16, 21). I to uskrsli Krist ostvaruje. Isus »dode, stane u sredinu i kaže: Mir vama! . . . I obradovaše se učenici vidjevši Gospodina«. Daje im obećanog Duha (14, 16s; 15, 26; 16, 7—15), Duha neophodno potrebnog za unutarnji život i rast Crkve: »Dahne u njih i kaže im: Primite Duha svetoga!« (20, 22). Nisu zaista ostali siročad. Za vidljivu, tjelesnu prisutnost imaju sada tajanstvenu Kristovu prisutnost i djelatnu prisutnost životvornog Duha.

Pashalna Kristova ukazanja zaista su znamenja koja nam otkrivaju najdublju stvarnost Božje Crkve u vremenu, tajanstveno djelo proslavljenog Gospodina i Duha Svetoga u otkupljenom čovječanstvu.

Ukazanja Isusova još su pashalna *znamenja konačnog ostvarenja Božjega kraljevstva*, novog svijeta i otkupljenog čovječanstva.

Nakon prvog navještaja muke i uskrsnuća (Mk 8, 31—9, 1 i par) Isus nadovezuje uvjete nasljedovanja i završava: »Zaista, kažem vam, neki od ovdje nazočnih neće okusiti smrti dok ne vide da je kraljevstvo Božje došlo u sili« (Mk 9, 1 i par.). Slijedi potom preobraženje kao proročki znak tog dolaska (Mk 9, 2—13 i par). Isus govori o tom času kao o nečem tako odlučnom, snažnom. Bit će to zaista konačni sud u malom. I to će doživjeti neki od prisutnih. Tumači vide to ostvareno u rušenju Jeruzalema i Hrama godine 70, poslije Krista. U zadnjem ukazanju kod Ivana (21, 18—23) imamo izraženu istu misao. Govori se o nasljedovanju Krista. Petar će Gospodina slijediti i jednako smrću na križu proslaviti Boga (21, 18—19). Ivanu naprotiv kaže: »Hoću da on ostane dok ne dođe«. Petar umire raspet na križu u Rimu prije 70. godine. Ivan je među onima koji su doživjeli dolazak Kristov u »slavi«, »sud« nad Jeruzalemom. Pisac ispravlja glas među braćom kao da Ivan neće umrijeti: »Isus mu nije rekao: Neće umrijeti, nego: Ako hoću da ostane, dok ne dođem, što je tebi do toga?« (21, 23). Isus samo kaže da neće umrijeti prije razorenja Jeruzalema i Hrama⁸.

⁸ Tako i A. FEUILLET u nav. članku.

I sama narav i trajanje pashalnih ukazanja ukazuju da su ona samo znamenje konačne paruzije. Ukazanja su kratka, prolazna. Ona se doživljuju još u vjeri. Isusova prisutnost i prisutnost njegova Duha jest prisutnost u tami vjere. Zato je i radost ispunjena žalošću, nadom i željom za punom objavom, za radošću bez granice. A ona će se ostvariti istom u blaženoj vječnosti nakon slavne paruzije Kristove. Isus je to navijestio u svom oproštajnom govoru kad je govorio o žalosti porođajnih boli nakon čega dolazi radost rađanja novog svijeta. »Tako i vi: sad ste žalosni, no ja ću vas opet vidjeti; i srce će vam se radovati, i radosti vaše nitko vam neće uzeti« (Iv 16, 21s). A to će se ostvariti u punini istom nakon drugog dolaska u slavi. K ovoj paruziji upravljena su pashalna ukazanja, ona su zaista »znamenje« konačne sreće i radosti u Božjem kraljevstvu nakon drugog dolaska Kristova u slavi.

Pashalna ukazanja zaista su »znamenja«. Dok o njima govori kao o »znamenjima« otkriva nam Ivan pravi, dubinski smisao ovih ukazanja. Ispravlja lažnu predodžbu Kristovih pashalnih ukazanja kao da se Krist nanovo vratio u ovaj svijet, i do svog Uzašašća apostoli ga vidjeli, dirali, jeli s njime kao da bi imao obično ljudsko tijelo. Ivan otklanja ovako grubo poimanje pashalnih ukazanja. Ona su »znamenja«. Upućuju na jednu drugu stvarnost. Ona su u tome slična čudesima koje je Isus ostvario za svog zemaljskog života. Ona su bila odstupanje od prirodnih tijekova zbivanja i proročki navještaj novog svijeta, otкупljenog svemira. Tako su i pashalna ukazanja odstupanje od naravnog stanja proslavljenog tijela i zato su »znamenja« vremena Crkve i dolaska Krista u slavi.

Kristova ukazanja nisu brojna. Ona su omeđena na krug učenika. Krist se ne ukazuje svomu narodu već samo »svjedocima što ih je sebi izabrao«. Ali su bila dostatna i snažna da stvore i utvrde nepokolebivu vjeru u učenicima i po njima u Božjoj Crkvi. Ona ostaju uvijek »znamenje«, očitovanja »Slave« Kristove koja rađa vjeru u vjernicima i njegov nevidljivi i trajni dolazak u Crkvi, kao i prisutnost Krista i njegova Duha u Božjoj i Kristovoj i Duhovskoj Crkvi koja iščekuje njegov vidljiv konačni dolazak na kraju vremena.